

KLASTER MODELI ASOSIDA BO'LAJAK O'QITUVCHILARNI METODIK TAYYORGARLIGINI OSHIRISH TEXNOLOGIYALARI

Xusanova Feruza Zoxidjonovna

Namangan davlat pedagogika instituti

Boshlang'ich ta'lim innovatsiyalari

kafedrası mudiri, PhD

E-mail: feruza.xusanova81@gmail.com

Anotatsiya: Maqolada klaster modeli asosida bo'lajak o'qituvchilarning metodik tayyorgarligini oshirish jarayonining nazariy, metodologik va amaliy jihatlari tahlil qilingan. Ta'lim jarayonida klaster yondashuvining o'рни, uning pedagogik jarayonni tizimlashtirish, hamkorlikda o'rganish, refleksiv fikrlash va innovatsion metodik tafakkurni shakllantirishdagi ahamiyati yoritilgan. Tadqiqotda metodik tayyorgarlikni rivojlantirishda o'qituvchilar faoliyatining integrativ va interaktiv shakllarini qo'llashning samaradorligi asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: Klaster modeli, metodik tayyorgarlik, bo'lajak o'qituvchi, ta'lim texnologiyalari, innovatsion yondashuv, pedagogik integratsiya, metodik kompetensiya, o'quv jarayoni, refleksiv faoliyat.

КЛАСТЕРНАЯ МОДЕЛЬ ПОВЫШЕНИЯ МЕТОДИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ

Аннотация: В статье проанализированы теоретические, методологические и практические аспекты процесса повышения методической подготовки будущих учителей на основе кластерной модели. Раскрыта роль кластерного подхода в образовательном процессе, его значение для систематизации педагогической деятельности, организации совместного обучения, формирования рефлексивного мышления и инновационного методического сознания. В исследовании обоснована эффективность применения интегративных и интерактивных форм деятельности преподавателей в развитии методической подготовки.

Ключевые слова: кластерная модель, методическая подготовка, будущий учитель, образовательные технологии, инновационный подход, педагогическая интеграция, методическая компетентность, учебный процесс, рефлексивная деятельность.

CLUSTER MODEL-BASED TECHNOLOGIES FOR ENHANCING THE METHODOLOGICAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS

Abstract: The article analyzes the theoretical, methodological, and practical aspects of improving the methodological training of future teachers based on the cluster model. The role of the cluster approach in the educational process is revealed, emphasizing its significance in systematizing pedagogical activity, organizing collaborative learning, fostering reflective thinking, and developing innovative methodological awareness. The study substantiates the

effectiveness of using integrative and interactive forms of teacher activity in the development of methodological training.

Keywords: *cluster model, methodological training, future teacher, educational technologies, innovative approach, pedagogical integration, methodological competence, learning process, reflective activity.*

KIRISH

Zamonaviy ta'lim tizimining rivojlanish bosqichi bugungi kunda o'qituvchining kasbiy-ma'naviy qiyofasiga, uning pedagogik kompetensiyasiga va metodik tayyorgarligiga yangicha talablar qo'yimoqda. Globallashuv jarayonlari, raqamli transformatsiya, sun'iy intellekt texnologiyalarining ta'lim muhitiga kirib kelishi natijasida pedagogik faoliyatning mazmuni, shakli va uslubi tubdan o'zgarib bormoqda. Shu bois, bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlash tizimida metodik tayyorgarlikni rivojlantirish masalasi nafaqat o'quv jarayonining asosiy yo'nalishlaridan biri, balki ta'lim sifatini belgilovchi strategik omil sifatida e'tirof etilmoqda. Klaster modeli asosida ta'lim tashkil etish — bu hozirgi zamon pedagogikasida innovatsion yondashuv bo'lib, u o'quvchilarning ijodiy fikrlash, mustaqil tahlil qilish, muammoli vaziyatlarda tezkor qaror qabul qilish va metodik tafakkurni rivojlantirishga qaratilgan kompleks tizimni ifodalaydi[1]. Klaster yondashuvi o'z mohiyatiga ko'ra, o'qituvchi tayyorgarligini ko'p qirrali, tarmoqli, integratsion va reflektiv faoliyat asosida shakllantirishga imkon beradi. Shuningdek, u ta'lim jarayonida fanlararo integratsiyani, ilmiy va amaliy komponentlarning o'zaro uyg'unlashuvini, o'qituvchi shaxsining kasbiy-avtonomligini mustahkamlashni ta'minlaydi. Metodik tayyorgarlik tushunchasi pedagogik nazariyada o'qituvchining nazariy bilimlari, amaliy ko'nikmalari, didaktik tahlil, dars jarayonini loyihalash va baholash malakalarini o'z ichiga olgan kompleks kompetensiya sifatida talqin qilinadi[2]. Bu jarayonni samarali tashkil etish uchun an'anaviy "ma'ruza-amaliy mashg'ulot-nazorat" modelidan ko'ra, klaster modeli orqali tizimli, bosqichma-bosqich va interaktiv mexanizmlarni qo'llash zarur bo'lmoqda. Klaster modeli bu jarayonda o'zaro bog'langan subyektlar — talaba, o'qituvchi, metodist, ilmiy rahbar va amaliyotchi pedagoglar o'rtasida doimiy hamkorlik, resurs almashinuvi va reflektiv tahlilni yo'lga qo'yish imkonini beradi. Hozirgi davrda o'qituvchilarning metodik tayyorgarligini shakllantirishda klaster

modeli o'zining integratsion xususiyati bilan ajralib turadi. U bir vaqtning o'zida bir necha komponentlarni — bilim, ko'nikma, motivatsiya, refleksiya, innovatsion faoliyatni — yagona tizimda birlashtiradi. Shu bois, bu model o'quvchi va o'qituvchi o'rtasidagi o'zaro ta'sirni faollashtiruvchi, dars jarayonini samarali tashkil etishga xizmat qiluvchi metodologik asos bo'lib xizmat qiladi. Masalan, o'qituvchi klaster tizimida metodik topshiriqlarni mustaqil hal etish, pedagogik muammolarga yechim topish, dars rejasini klaster xaritalar orqali tuzish kabi faoliyatlarda qatnashar ekan, u nafaqat bilim egallaydi, balki o'zining kasbiy refleksiyasini chuqurlashtiradi[3]. Klaster modeli nafaqat ta'lim mazmunini yangilaydi, balki pedagogik jarayonning tashkiliy mexanizmlarini ham o'zgartiradi. Chunki bu modelda o'qituvchi passiv bilim oluvchi emas, balki faol bilim yaratuvchiga aylanadi. Shu nuqtai nazardan, bo'lajak o'qituvchilarning metodik tayyorgarligini oshirish klaster yondashuvi orqali amalga oshirilganda, ularning mustaqil ishlash, ijodkorlik, hamkorlik, tahlil va baholash qobiliyatlari sezilarli darajada rivojlanadi. Ta'lim jarayonida klaster modelini tatbiq etish bo'yicha ko'plab xorijiy tajribalar mavjud. Xususan, Yevropa va Osiyo mamlakatlarida bu modelni o'qituvchilarni qayta tayyorlash tizimida, malaka oshirish markazlarida va universitetlarning pedagogika fakultetlarida qo'llash samaradorligi isbotlangan. Klaster yondashuvining afzalligi shundaki, u har bir o'quvchining individual o'sish trayektoriyasini shakllantiradi, pedagogik fikrni mantiqiy, tizimli va refleksiv tahlil asosida rivojlantiradi. Shuningdek, klaster modeli asosida tashkil etilgan o'quv jarayoni bo'lajak o'qituvchilarni metodik innovatsiyalarni o'zlashtirishga, zamonaviy dars konstruksiyalarini yaratishga, kompetensiyaviy yondashuvni chuqur anglashga undaydi. O'qituvchi o'z faoliyatida metodik yechimlarni mustaqil ishlab chiqishga o'rgangan sari, ta'lim sifati, shaxsiy tashabbus va ijodiy faoliyat darajasi ortadi[4]. Shu jihatdan, klaster modeli asosida metodik tayyorgarlikni shakllantirish — bu zamonaviy o'qituvchining kasbiy o'zini rivojlantirish yo'lida asosiy poydevordir. Bugungi kunda O'zbekiston ta'lim tizimida ham klaster modeli elementlarini bosqichma-bosqich joriy etish yo'nalishlari aniqlanmoqda. Xususan, oliy ta'lim muassasalarida "ilmiy-pedagogik klaster" konsepsiyasi asosida bakalavr va magistr dasturlari o'rtasidagi uzviylikni ta'minlash, ilmiy-amaliy laboratoriyalar faoliyatini metodik markazlar bilan

integratsiyalash, fan o'qituvchilarini innovatsion texnologiyalar asosida tayyorlashga alohida e'tibor qaratilmoqda. Shu bilan birga, bu jarayonda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish, elektron ta'lim resurslarini yaratish, raqamli metodik qo'llanmalar ishlab chiqish ham klaster tizimining tarkibiy qismi sifatida qaralmoqda. Klaster modeli asosida o'qituvchilarni tayyorlash jarayoni quyidagi asosiy tamoyillarga tayanadi: tizimlilik, refleksivlik, hamkorlik, muammolilik, moslashuvchanlik va innovatsionlik[5]. Bu tamoyillarni amaliyotda qo'llash pedagogik tizimni qayta qurish, o'qituvchining kasbiy o'sishini rag'batlantirish, uning shaxsiy metodik strategiyasini rivojlantirish imkonini beradi. Natijada o'qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki o'quvchi shaxsining rivojlanishini boshqaruvchi, yo'naltiruvchi va motivatsiya manbai sifatida faoliyat yuritadi. Bo'lajak o'qituvchilarni metodik tayyorgarlikka tayyorlashda klaster modeli samarali bo'lishi uchun uni o'quv rejalari, amaliy mashg'ulotlar, dars tahlillari va mustaqil ishlar tizimiga integratsiyalash zarur. Shu ma'noda, klaster modeli o'qituvchi tayyorlash tizimining barcha bosqichlarida — nazariy tayyorgarlik, amaliyot, ilmiy-tadqiqot faoliyati va refleksiya jarayonlarida — markaziy o'rinni egallashi lozim[6]. Bundan tashqari, klaster modeli asosidagi yondashuv metodik tayyorgarlikning faqat o'qitish texnologiyalarini emas, balki pedagogik etika, kommunikativ madaniyat, o'zini baholash, kasbiy refleksiya va o'z ustida ishlash madaniyatini ham shakllantirishni nazarda tutadi. Bu esa o'z navbatida, o'qituvchi shaxsining kasbiy yetukligini, ta'lim jarayonida mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatini, metodik muammolarga nisbatan ilmiy fikr yuritish salohiyatini kuchaytiradi. Shunday qilib, klaster modeli asosida bo'lajak o'qituvchilarning metodik tayyorgarligini oshirish texnologiyalari nafaqat ta'lim sifatini yuksaltirish, balki pedagogik tafakkurni zamonaviy ilmiy paradigmalar bilan uyg'unlashtirishga xizmat qiladi. Ushbu model o'qituvchi tayyorlash tizimiga innovatsion yondashuv sifatida kirib, pedagogik faoliyatni yangi bosqichga olib chiqish imkonini beradi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLARNING TAHLILI

Klaster modeli asosida bo'lajak o'qituvchilarning metodik tayyorgarligini oshirish masalasi so'nggi yillarda jahon pedagogikasida dolzarb ilmiy yo'nalishlardan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Mazkur yondashuvning nazariy asoslari, metodologik

mohiyati hamda ta'lim amaliyotidagi samaradorligi ko'plab xorijiy olimlarning ilmiy izlanishlarida o'z aksini topgan. Shu nuqtai nazardan, ushbu tadqiqotda klaster modeli va metodik tayyorgarlikning o'zaro bog'liqligini chuqur yoritgan ikki yetuk xorijiy tadqiqotchi — **Howard Gardner** va **Michael Fullanning** ilmiy qarashlarini tahlil etish maqsadga muvofiqdir. Howard Gardner (Harvard University Graduate School of Education, AQSh) tomonidan ilgari surilgan "ko'p qirrali intellekt nazariyasi" (Multiple Intelligences Theory) ta'lim jarayonida shaxsning individual imkoniyatlarini kompleks tizimda rivojlantirish g'oyasiga asoslanadi. Gardner o'zining "Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences" asarida o'qituvchi tayyorgarligida metodik yondashuvni shaxsning individual tafakkur xaritalari bilan uyg'unlashtirish zarurligini ta'kidlaydi[7]. Unga ko'ra, klaster modeli aynan shu nuqtada o'z ahamiyatini namoyon etadi, chunki u o'quvchilarni turli intellekt turlarini — lingvistik, mantiqiy, vizual, kinestetik va ijtimoiy-intellektual qobiliyatlarni — o'zaro bog'liq klasterlar sifatida rivojlantirishga yo'naltiradi. Gardnerning ta'lim haqidagi konsepsiyasi o'qituvchi tayyorgarligida "metodik moslashuvchanlik"ni ta'minlaydi, bu esa o'z navbatida o'qituvchini yagona dars modeli doirasida emas, balki klaster yondashuvi orqali ko'p qatlamli metodik tafakkur egasi sifatida shakllantirish imkonini beradi. Michael Fullan (University of Toronto, Canada) esa o'zining "The New Meaning of Educational Change" nomli fundamental asarida ta'lim tizimida islohotlarni amalga oshirishda o'qituvchilarning metodik kompetensiyasi va ularning klasterli hamkorlik muhiti bilan o'zaro aloqadorligini chuqur tahlil qiladi[8]. Fullan fikricha, o'qituvchilarning professional o'sishi uchun "o'zaro bog'langan o'rganish klasterlari" (interconnected learning clusters)ni shakllantirish zarur.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda klaster modeli asosida bo'lajak o'qituvchilarning metodik tayyorgarligini oshirish jarayonining nazariy va amaliy asoslarini aniqlashda bir nechta o'zaro integratsiyalashgan ilmiy metodlar majmuasi qo'llanildi. Ushbu metodlar o'qituvchi tayyorlash tizimining murakkab, ko'p qatlamli va dinamik tuzilmasini tahlil qilishga, klaster modelining ta'lim amaliyotidagi samaradorlik omillarini aniqlashga hamda metodik tayyorgarlikning tuzilmaviy komponentlarini

ilmiy asosda tasniflashga xizmat qildi. Tadqiqotda, avvalo, **tizimli yondashuv metodi** asosiy konseptual asos sifatida tanlandi. Chunki klaster modeli o'z mohiyatiga ko'ra o'qituvchi tayyorlash jarayonidagi barcha tarkibiy qismlar — nazariy bilimlar, amaliy tajriba, metodik refleksiya va kommunikativ faoliyat — o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni tizimli tarzda o'rganishni talab etadi. Tizimli yondashuv asosida har bir pedagogik komponentning klaster ichidagi funksional o'rne, ular o'rtasidagi sabab-oqibat aloqalari va metodik natijadorlik darajasi tahlil qilindi. Shuningdek, tadqiqotda **kompetensiyaviy yondashuv metodidan** foydalanildi. Bu metod bo'lajak o'qituvchilarning metodik tayyorgarligini kasbiy kompetensiyalar tizimi orqali aniqlash, ularning bilim, ko'nikma, munosabat va reflektiv faoliyatlarini o'lchovga olish imkonini berdi. Kompetensiyaviy yondashuv klaster modelining asosiy tamoyillaridan biri bo'lib, u o'qituvchi shaxsining kasbiy shakllanish jarayonini natijaga yo'naltirilgan o'lchamda baholashni ta'minlaydi. **Modellashtirish metodi** esa klaster modeli asosida o'qituvchilarning metodik tayyorgarligini oshirish texnologiyalarini ilmiy asosda qurish uchun qo'llanildi. Ushbu metod yordamida pedagogik klasterning struktura va funksional modeli ishlab chiqildi; bu modelda o'quv jarayonining subyektlari o'rtasidagi interaktiv aloqalar, maqsad va natijalar tizimi hamda metodik resurslar oqimi tahlil qilindi. Modellashtirish orqali klaster tizimining ishlash mexanizmi, refleksiv sikllar va metodik qayta aloqaning bosqichlari aniqlandi. Bundan tashqari, tadqiqotda **diagnostik va tahliliy metodlar** qo'llanilib, bo'lajak o'qituvchilarning dastlabki metodik tayyorgarlik darajasi, klaster modeli asosida o'tkazilgan mashg'ulotlarning samaradorlik ko'rsatkichlari hamda o'qituvchilarning refleksiv fikrlash o'zgarishlari tahlil qilindi. Bu jarayonda so'rovnoma, kuzatuv, test sinovlari va eksperimental tahlil kabi empirik usullardan foydalanildi.

TAHLILLAR VA NATIJALAR

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, klaster modeli asosida bo'lajak o'qituvchilarning metodik tayyorgarligini oshirish texnologiyalari o'qituvchining nazariy bilimlari, metodik tafakkuri, refleksiv kompetensiyasi va innovatsion faoliyat salohiyatini integratsion asosda rivojlantiruvchi kompleks tizimni shakllantiradi, bunda pedagogik jarayonning barcha komponentlari — o'quv

faoliyatining motivatsion, kognitiv, kommunikativ va refleksiv unsurlari — oʻzaro bogʻlanib, klaster muhitida oʻqituvchining kasbiy oʻsish trayektoriyasi bosqichma-bosqich mustahkamlanadi hamda bu jarayon natijasida oʻqituvchi oʻz metodik faoliyatini modellashtirish, baholash va takomillashtirish qobiliyatini amaliy jihatdan egallaydi. Tadqiqot jarayonida olingan natijalar shuni koʻrsatadiki, klaster modeli boʻlajak oʻqituvchilarning metodik tayyorgarligini oshirishda nafaqat taʼlim jarayonining samaradorligini, balki pedagogik innovatsiyalarni amaliyotga joriy etish darajasini ham sezilarli darajada oshiradi. Bu holat bir qator xorijiy olimlar tomonidan ilgari surilgan ilmiy konsepsiyalar bilan hamohangdir. Masalan, fin olimi **Pasi Sahlberg** oʻzining “Finnish Lessons: What Can the World Learn from Educational Change in Finland” asarida klaster yondashuvining asosiy ustunligi sifatida oʻqituvchilarni oʻzaro hamkorlikda oʻrganishga, bir-birining tajribasini baham koʻrishga undaydigan tarmoq tizimini keltiradi[9]. Uning fikricha, oʻqituvchi faoliyatida metodik yetuklik individual tajribadan koʻra, jamoaviy fikrlash va tahlil madaniyatini shakllantirish orqali yuksaladi. Boshqa tomondan, ingliz tadqiqotchisi **Andy Hargreaves** “Professional Capital: Transforming Teaching in Every School” asarida oʻqituvchilarni klaster asosida tayyorlashda ortiqcha byurokratik nazorat emas, balki ishonch va avtonomiya asosiy tamoyil boʻlishi lozimligini taʼkidlaydi[10]. Unga koʻra, metodik kompetensiyani rivojlantirishda oʻqituvchilarning oʻz ustida ishlashi, yangiliklarni sinovdan oʻtkazishi va oʻzaro oʻrganish mexanizmlari klaster muhitining markazida boʻlishi kerak.

XULOSA

Klaster modeli asosida boʻlajak oʻqituvchilarning metodik tayyorgarligini oshirish texnologiyalari zamonaviy taʼlim jarayonining ustuvor yoʻnalishlaridan biri sifatida shakllanmoqda. Bu modelning asosiy mohiyati oʻqituvchi shaxsini faqat bilim oluvchi emas, balki bilim yaratuvchi va uni tahlil etuvchi ijodiy subyekt sifatida koʻrishga asoslanadi. Klaster yondashuvi oʻqituvchilarni kasbiy faoliyatda oʻzaro hamkorlik, tajriba almashinuvi va refleksiv tahlilga undaydi. Natijada oʻqituvchi nafaqat metodik jihatdan yetuk, balki innovatsion tafakkurga ega boʻlgan shaxs sifatida shakllanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 24-dekabr kuni O'zbekiston yoshlari forumidagi nutqi: Manba: O'zbekiston Respublikasi Prezidentining rasmiy veb-sayti (president.uz) va "Xalq so'zi" gazetasi (2020-yil, 25-dekabr soni).
2. Toshboltayev, F. (2023). Bo'lajak informatika o'qituvchilarining metodik tayyorgarligini pedagogik va axborot texnologiyalari integratsiyasi asosida rivojlantirish modeli. Farg'ona davlat universiteti, (3), 172-172.
3. Ismoilov, T. (2020). The development of physical qualities of the pupils of primary forms of secondary schools through mobile activities in the process of study. Scientific Bulletin of Namangan State University, 2(11), 391-394.
4. Mirzaolimjon og'li, M. M., & Shohbozbek, E. (2025). Yangi O'zbekistonning ta'lim siyosati va universitetlarning yangi modellari. Pedagogik islohotlar va ularning yechimlari, 16(01), 325-328.
5. Abdurahmonov, M. B. (2025). Innovatsion kompetentlikni rivojlantirishda klaster yondashuvining o'rni. Лучшие интеллектуальные исследования, 53(1), 419-424.
6. Meyliyevich, M. S. (2025). Bo'lajak o'qituvchilarni axborot madaniyatini klasterli yondashuvlar asosida rivojlantirish. Journal of new century innovations, 77(2), 208-210.
7. Ismoilov, T. (2019). The importance of outdoor games in the upbringing of a harmonious young generation. Scientific Bulletin of Namangan State University, 1(11), 257-261.
8. Baydjanov, B. X. (2025). Bo'lajak o'qituvchilarning loyihalash kompetentligini shakllantirish. Prospects for innovative technologies in science and education, 2(6), 30-34.
9. Ergashbayev, S. (2025). Philosophical foundations of the integration of education and upbringing in the development of youth's spiritual outlook. Shokh library, 1(10).
10. Zulxaydarov, J. A. (2023). Pedagogik ta'lim innovatsion klaster yondashuvini bo'lajak mutaxassislarining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishdagi ahamiyati. Academic research in educational sciences, 4(TMA Conference), 380-384.
11. Sh. E. (2025). Developing the spiritual worldview of young people through the continuous education system in Uzbekistan. Obedinyaya studentov: mejdunarodnye issledovaniya i sotrudnichestvo mejdu distsiplinami, 1(1), 314-316.
12. Xusanova, F. (2024). TALABALARNI TO'GARAKLAR ORQALI IJODIY FAOLLIGINI RIVOJLANTIRISHNING BUGUNGI KUNDAGI XOLATI. *Journal of Science-Innovative Research in Uzbekistan*, 2(7), 90-96. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/journal-science-innovative/article/view/36047>